

Крушеницький А.В.,

т.в.о. завідувача кафедри
кримінального процесу та
криміналістики

факультету № 1,

Донецький державний університет
внутрішніх справ, капітан поліції

(м. Кропивницький, Україна)

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Одним із першочергових завдань кримінального судочинства є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. У більшості випадків швидкість встановлення обставин кримінального правопорушення, а також отримання доказів причетності певної особи до вчинення кримінального правопорушення, залежить саме від швидкості витребування (вилучення) речей і документів, в тому числі тих, які містять охоронювану законом таємницю відповідно до ст. 162 КПК України. Саме тому в умовах розвитку суспільних відносин, сьогодні у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві повинен бути такий інститут збирання доказів, який би забезпечив швидке розслідування кримінального правопорушення. На нашу думку, таким інститутом може бути саме процедура витребування речей і документів в порядку ст. 93 КПК України, яка в тому числі, досить активно використовується під час досудового розслідування злочинів у сфері господарської чи службової діяльності. Однак, як свідчить практика, такі засоби збирання доказів як витребування речей і документів (в порядку ст. 93 КПК України), тимчасовий доступ до речей та документів (регламентований главою 15 КПК України) мають певні недоліки, які з одного боку пов'язані із їх законодавчою неврегульованістю, з іншого – складністю та тривалістю процедури. Так, розглядаючи такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей та документів, доцільно підкреслити, що через багатоетапність (зокрема процедуру отримання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей та документів) зазначений спосіб збирання доказів характеризується перш за все складністю та досить тривалим часом реалізації. Так, в практиці іноді виникають абсурдні ситуації, коли слідчими суддями клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів розглядаються навіть не тижнями, а місяцями. Тому, практично, від дня вчинення кримінального правопорушення до безпосереднього отримання всіх необхідних доказів вини чи

встановлення самої особи може минути понад 2 місяці. На нашу думку, це не виправдано довгий час як для отримання необхідної інформації та збирання доказів [1, с. 118].

Розглядаючи витребування речей і документів як самостійний, спрощений та альтернативний засіб збирання доказів, у попередніх дослідженнях нами зазначалося, що через відсутність належної процесуальної регламентації зазначеного способу збирання доказів у сторони обвинувачення постійно виникають проблеми з реалізацією своїх повноважень у частині витребування відомостей, документів та речей, які виникають у зв'язку з необґрунтованими відмовами [2, с. 152-153]. У зв'язку з чим, було запропоновано, що правильним шляхом розв'язання окреслених проблем є удосконалення редакції ст. 93 КПК України, передбачивши, що рішення сторони обвинувачення щодо витребування речей і документів підлягає процесуальному оформленню у вигляді складання вмотивованої постанови слідчого чи прокурора (із дотриманням вимог ст. 110 КПК) [3, с. 262].

Водночас, на наш погляд, окремої уваги потребує й розгляд питань щодо можливості сторони обвинувачення здійснювати витребування речей і документів, які відповідно до ч.1 ст. 162 КПК України містять охоронювану законом таємницю та володільцями (розпорядниками) яких є:

1) суб'єкти владних повноважень - органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання;

2) юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевого бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим;

3) особи, які виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг;

4) юридичні особи публічного права, державні/комунальні підприємства, державні/комунальні організації (далі – володільці (розпорядники) речей і документів).

Чому так? З одного боку держава покладає на органи досудового розслідування завдання щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. З іншого боку, як свідчить слідча практика через колізію законодавства, сторона обвинувачення все частіше отримує від зазначених суб'єктів письмові відмови у наданні запитуваних речей та документів. При цьому обґрунтуванням цих відмов є не тільки законодавча неврегульованість процесуальної форми вимоги про витребування речей і документів, а й те, що запитувані стороною обвинувачення відомості містять охоронювану законом таємницю. І це не дивно, оскільки аналіз нормативних приписів Глави 15 КПК України дозволяє дійти висновку, що доступ до речей і документи, які містять охоронювану законом таємницю може бути здійснений не інакше як на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей та документів.

З одного боку, ми згодні з твердженням О.Г. Тугарова, яким зазначається,

що інформація з обмеженим доступом потребує особливої охорони у сфері кримінального судочинства, оскільки ступінь її захищеності є індикатором захищеності приватного життя особи будь-якої держави і виступає показником реального рівня демократизму та правосвідомості її політичного режиму [114, с. 224]. Тобто мова йде про судовий контроль додержання прав та свобод людини. З іншого боку, на нашу думку, такий «індикатор захищеності» призводить того, що слідчі вимушені витратити чимало часу на більш складну процедуру, пов'язану із отриманням ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей та документів, тривалість виконання якої, як зазначалось вище, іноді займає навіть не тижнями, а місяцями. Така ситуація призводить не тільки до порушення розумних строків розслідування, а й до суттєвих обмежень прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, зокрема потерпілих та підозрюваних, зацікавлених у забезпеченні швидкого розслідуванні кримінального правопорушення.

Так, в слідчій практиці іноді виникають абсурдні ситуації, коли, державні підприємства, установи чи організації маючи статус потерпілого у кримінальному провадженні (зокрема, в результаті завдання майнової шкоди через привласнення чи розтрата державного майна) відмовляють слідчому у наданні документів в порядку ст. 93 КПК України, посилаючись на те, що запитувані відомості становлять охоронювану законом таємницю. В результаті чого, у кримінальному провадженні створюється тяганина, що призводить до істотних порушень розумних строків розслідування [4, с. 131-134].

В такому випадку видається, що правильним шляхом розв'язання окреслених питань є доповнення чинного КПК України новою нормою, якою б передбачалась, що для в органів державної влади, інших державних органах, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що фінансуються з державного бюджету, державних/комунальних підприємств тощо, – письмова вимога сторони обвинувачення щодо витребування речей і документів, в т. ч. речей і документів, що містять охоронювану законом таємницю відповідно до пунктів 2, 4, 5, 8 частини 1 статті 162 КПК України, є обов'язковою для виконання.

Список використаних джерел:

1. О.О. Кирбят'єв. Доступ до інформаційних ресурсів при фіксації правопорушень у інформаційній сфері: проблематика та ймовірні шляхи вирішення. *ТЗЗ Теорія і практика юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері: Матеріали науково-практичної конференції / 08 червня 2016 р., м.Київ / Упорядн. : В.М.Фурашев, С.Ю. Петряев. - К.: НДПП НАПрН України, Апарат РНБО України, КНДІСЕ Мініюсту України, НТУУ «КІП», 2016. 200 с.*

2. Крушеницький А.В. Витребування та отримання речей і документів в системі процесуальних дій. *Правовий часопис Донбасу, № 2 (79), 2022. с. 152-164*

3. Крушеницький А.В. Витребування речей і документів стороною обвинувачення: процесуальне оформлення. *Науковий вісник*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 3, с. 256-264

4. Крушеницький А.В. Особливості окремих об'єктів витребування стороною обвинувачення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія ПРАВО Випуск 73. Ч.2 2022., с. 131-40*